Taner Akçam – Sommerloch ya da Türkiye üzerine nasıl konuşmalı?

Posted on 20/07/2026

Almanca habercilikte kullanılan “Sommerloch” kavramı vardır. Terim, yaz aylarında, özellikle parlamentonun tatilde olduğu, önemli siyasi/ekonomik gelişmelerin durgunlaştığı dönemde ciddi haber malzemesinin azalması ve bu yüzden medyanın önemsiz veya magazinsel konulara ağırlık vermesini ifade eder.

Ve yazın bitmesi ile de bu konular, bir saman alevi gibi, unutulur gider.

Türkiye’de, Allah’a şükür bu tür haber sıkıntısı yaşandığı pek iddia edilemez. O zaman bu ifadeye ne gerek var?

Kavramı, yazdıklarımın bu anlamda yorumlanacağını hissettiğim için kullanıyorum.

Bu sıralar Post-Kemalizm, Post-Post Kemalizm gibi ne olduğunu çok anladığımı iddia edemeyeceğim konular silsilesi üzerine bolca video izledim. Galiba tartışmalar, Türkiye’yi nasıl anlamak ve geleceğe yönelik nasıl bir vizyona sahip olmak gibi esasa ait bir konu etrafında dönüyor.

Çok basit formüle edersem, bu ülkede bir şeyler doğru gitmiyor, demokrasi, özgürlükler, hukuk devleti ve insan hakları gibi bir arada yaşamanın temel ihtiyaçları konularında çok ciddi sorunlar var. Ve acaba bunların nedeni ne, ve iyi bir gelecek nasıl tahayyül edilebilir. Galiba konuşanlar, “Kemalizm” dedikleri ve galiba da farklı tanımladıkları bir şeyin bu büyük sorun içindeki yerini aydınlatmaya çalışıyorlar. “Kabahatin büyüğü kimde” merkezi bir soru olarak duruyor!

Polemik yapmıyorum, gerçekten tartışılanları çok anlamadım. Çünkü bana, tartışanlar sanki bir şeyleri saklıyorlar, sanki konuşulması gereken şeyleri yok sayıp etrafında dolanıyorlar gibi geldi.

Bu nedenle, Sommerloch babında da olsa, Türkiye üzerine düşünme, konuşma konusunda bir şeyler yazma, söyleme ihtiyacı hissettim.

Sommerloch ve ihmal edilmesinde mahzur olmayacak konuşmalar
"Sommerloch" döneminde ele alınan konuların en önemli boyutu sansasyonel olma özellikleridir.

O halde meramımı çok sansasyonel bir tarzda formüle etmem gerekiyor: Türkiye'nin kuruluş dönemine (ister 1918-1938; 1918-1942 veya 1918-1950 deyin) ve/veya geleceğine ilişkin yapacağımız tartışmalar eğer 1915'te sembolize edilen 1923 öncesi tarihi, kendi anlatımı içine entegre etmeyi başaramazsa ihmal edilebilirler.

Seçtiğim tarihlerin sembolik karakteri üzerine çok şey söylememe gerek yok. 1918 Birinci Dünya Savaşından yenik çıkılmasını, 1938 yılı hem Mustafa Kemal'in ölümünü hem de Dersim soykırımını – yeni rejime karşı Kürt direnişinin sonlanmasını – sembolize eder. 1950 çok partili rejime geçişin, iktidarın barışçıl biçimde el değiştirmesinin sembolüdür. Ki benim kuşağım bu "barışçıl el değiştirmenin" önemini ve anlamını hiçbir biçimde kavrayamadı.

1942 önerisini niye yaptım? Cumhuriyet arşivine konan bazı yeni resmi belgeler, Dersim bölgesinde imha hareketlerinin 1938'de sonlanmadığını, 1939-41 arasında da devam ettiğini ve bu yıllarda 1937'den çok daha fazla Dersimlinin öldürüldüğünü bildiriyor. Konuya ilişkin gördüğüm son rapor 1942 Ocak tarihli…

Yani 1921 Koçgiri ile başlayan şiddet sarmalı 1941 Aralık ile sonlanıyor, ta ki 1984'te Eruh ve Şemdinli'de yeniden başlayana kadar.

1918 (veya 1923'ün) sıfır noktası sayılması
Bazılarınız, 1878 (Berlin Antlaşması) ile 1918 (veya 1923) arasını, 1923 sonrası anlatısına entegre etmemiş, onu kendisinin bir parçası olarak anlatmamış sosyal bilim çalışmaları hakkında ileri sürdüğüm bu yargıyı çok iddialı ve hatta abartılı bulabilirler, biliyorum.

Ama biraz daha ileri gitmek taraftarıyım: bugüne kadar Türkiye'nin kuruluş yılları üzerine yazılmış eleştirel tarih yazımları da dahil tüm çalışmalar 1918 veya 1923'ü sıfır noktası olarak ele almışlardır. Tarih orada başlamıştır ve 1918 öncesi yok sayılmıştır.

Meraklısı, eleştirel tarih yazımının dönüm noktalarından sayılan "azınlıklar" üzerine yapılmış çalışmalara veya "Post-Postçu" akademisyenlerin eleştirdiği Mete Tunçay'ın anıtsal eseri Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması'na başvurabilir. Mete Hoca'nın benim kuşağın hayatında önemli bir kırılma yaratan bu devasa çalışması dahil sözünü ettiğim eserlerin hiçbirisinde 1923 sonrası, kendisinden önceki tarihin bir devamı olarak anlatılmaz. Bu eserlerde özellikle 1918 öncesi deyim yerindeyse yoktur. Örneğin 1915 konu bile edilmez.1

Eğer bu söylediğimi yeteri kadar ikna edici bulmadıysanız, 1980 sonrası İletişim Yayınlarınca yayımlanan Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi; Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi; Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi gibi devasa eserlere başvurabilirsiniz!

1915 Ermeni soykırımı tepe noktasında kendisini sembolize eden 1918 öncesinin alt-üst oluş tarihi bu eserlerin hiçbirisinde yoktur. Es geçilmiş yok sayılmıştır. Sıfır çekilmiştir!

Bu iddiamı, örneklerini verdiğim sol-sosyalist çevrelerce yayımlanmış eserlerinin ötesine geçirmek isterim. Konu, Türkiye tarihinin 1918 veya 1923 öncesine "sıfır çekmek" olunca İslamcılar, Kemalisler, Milliyetçiler de çok farklı değiller. İddiam şu oluyor: hepsi aynı kumaştan yapılmıştır! Acaba bu kumaş ne ola? Düşünmeye değer!

Örneğin, Millet-i Hakime tüm bu çevrelere ait kumaşın ortak paydası olabilir mi? Ve "sıfır çekmenin" kökleri buradan kaynaklanıyor olabilir mi? Millet-i Hakime konusu, ilerki bir yazıda yeniden ziyaret edilmeyi hak edecek kadar önemlidir.

Ama ele aldığım konunun korkunçluğunun yeteri kadar anlaşıldığından emin değilim. Bu nedenle bir örnek daha vermek istiyorum: yarın sabah uyanıyoruz ve bu ülkede Alevi ve Kürt kalmamış… Yoklar… Ve bizden geçmişimiz de dahil bugün ve yarını kapsayan bir Türkiye tarihi yazmamız isteniyor. Ve biz, Türkiye tarihini tek bir Alevi veya Kürt kelimesi kullanmadan yazmayı başarıyoruz.

Cumhuriyet tarihi, 1915, 1923 sonrasına entegre edilmeden yazılamaz
Kimse kafasını kuma sokmasın, sosyal bilimlerde 1918 öncesi tarihi 1923 sonrasına entegre edilmemiştir. "Netameli" konu sayılmış ve "değinmemek" tercih edilmiştir, Mete Hocam örneğinde olduğu gibi… Dinlediğim Post, Post-Post Kemalizm tartışmaları maalesef bu geleneğin sıradan bir tekrarından başka bir şey değildir.

Oysa bu entegrasyon yapılmadan ne geçmiş (Cumhuriyetin kuruluş yılları) anlaşılabilir ne bugünün problemlerine doğru teşhis konulabilir ne de geleceğe ilişkin sağlıklı öngörüler geliştirilebilir.

Ve tezimi bir adım daha ileri götürmek istiyorum: artık 1915'in, 1923 sonrası tarih yazımını ziyaret etme zamanı gelmiştir, hatta geçmektedir bile.

Son yıllarda 1915 üzerine konuşmaya başlanıldı, evet… ama 1923 sonrası sosyal bilimlerinin bir parçası olarak değil. Kendi başına, "ziyaret edilmesi gereken ayrı bir mekan" olarak.

İşin bir de komik bir boyutu var: adları gerek geleneksel sosyal bilimlerde gerekse son yılların "Post, Post-Post" Kemalizm tartışmalarında geçen 1923 sonrası tarihinin tüm kahramanları, 1918 öncesi tarihinin de önemli kahramanlarıdırlar. Mustafa Kemal, Şükrü

Kaya, Mustafa Abdülhalik Renda, Celal Bayar, İsmet İnönü, Kazım Karabekir, vb. sadece herkesin bildiği bazı isimlerdir.

Bunlar 1918 öncesi siyasi yöneticilerinin ya A ya B ya da bilemediniz C takımının aktörlerdir.

Bu isimlere yüzlercesini ekleyebileceğimizi de herkes biliyor.

Bilmeyenler, merak edenler örneğin, İngilizlerin 1918-1919 yıllarında Malta adasına sürgün ettiği Osmanlı yöneticilerinin listesini ellerine alabilirler. Ve bunların Cumhuriyet öncesi ve sonrasında hangi görevlerde bulunduklarına bakabilirler.

Biraz daha meraklısı, "yahu bu adamlar Malta'ya niye götürüldüler?" diye de bir soru sorarak araştırmasını derinleştirebilir.

Biliyoruz ki, anlatılan Cumhuriyet tarihinde bu insanların hayat hikayeleri esas olarak 1923 sonrasına ilişkin anlatılır. 1923 öncesi yaptıkları ettikleri ciddi anlamda yok sayılır. Hangi insanın hayat hikayesini 40 yaş öncesini yok sayarak yazabilirsiniz?

Elbette burada sorulması gereken esas soru, 1918 veya 1923 öncesinin, 1923 sonrası tarih-toplum konuşmalarına niçin entegre edil(e)mediğidir. Ama burada bu konuya girmeyeyim.

İki husus: yeni bir perspektif ve Hrant Dink
İki hususun altını çizmekle yetinmek istiyorum. Birincisi, zaten daha önce bilinenin tekrarından başka bir şey olmayan Post, Post-Post tartışmaları ile vakit harcamak yerine, Türkiye üzerine nasıl konuşulabilir, nasıl konuşulsa anlamı olur diye bir başka makro perspektif tartışması yapılabiliriz.

Nasıl olsa yaz aylarındayız, saman alevi gibi olacak olsa da bu konuya kısa da olsa değinmekte bir mahsur yok.

Bir dahaki yazıda bunu yapmaya çalışacağım ve Türkiye üzerine konuşmanın olmazsa olmazları üzerinde durmak isteyeceğim.

Böylece, bu "olmazsa olmazlara" değinmeyen konuşmaların niçin kolaylıkla ihmal edilebilecekleri konusuna kısmen de olsa bir cevap vermiş olabilirim.

İkincisi husus, söylediklerime yapılabilecek "o kadar da değil" itirazı ile ilgili…

Doğrudur, hiçbir şey siyah beyaz değildir ve 1990'lı yıllardan sonra, yukarda sözünü ettiğim gibi 1915 üzerine de bazı şeyler yazıldı çizildi ve söylendi.

Ama yine "Sommerloch" kavramına güvenerek bu konuda da bir iddiada bulunmak istiyorum: 1915 üzerine konuşmalar, birkaç küçük istisna dışında, esas olarak Cumhuriyet sonrası tarih yazımından kopuk olarak yapılmıştır. 1915, 1923 sonrası sosyal bilim çalışmalarının bir parçası olarak ele alınmamıştır.

Bu söylediklerimi somut bir örnek etrafında anlamlandırmak isterim.

2027 Ocak Hrant'ın öldürülmesinin yirminci yılı olacak. Aradan geçen bu sürede acaba zihniyet dünyamız, "yazık oldu bu çocuğa" ile "aslında 1915'le de yüzleşsek fena olmaz" cümlesi ötesine gidebildi mi?

Zannetmiyorum. Bu topraklarda Hrant üzerine konuşmanın Cuma Hutbesini dinledikten sonra bildiğini okumaya devam etmeye benzediğini söylersem, itiraz eder misiniz?

Veya durumun, Pazar Kilise ayinine katılıp günah çıkartan birisinin Pazartesi günü günahlarını işlemeye kaldığı yerden devam etmesine benzediğini söylersem…

Niçin mi? Çünkü yukarda söylediklerimden dolayı… Ne 1915'in ne de Hrant'ın

öldürülmesinin anlamı 1923 sonrası tarih yazımına entegre edildi, edilemedi!

Bu nedenle, Hrant sadece "vicdanlarda bir yara" olarak konuşuluyor ve ama sosyal bilimciler hayatlarına (1923 sonrası tarihi üzerine konuşmaya) bildikleri ve ezberledikleri tarzda devam ediyorlar.

Hrant'ın öldürülmesinin anlamı "1923 sonrası tarih yazımına entegre edildi," itirazını dinlemek ve fikrimi severek değiştirmek isterim.

Belki bir soru konuyu anlamamıza yardımcı olabilir, "Post, Post-Postçuların veya "eleştirel sosyal bilim" yapanlarımızın ne kadarı Hrant'ın 23,5 Nisan yazısının Türkiye tarihini okumak açısından ne anlama gelebileceği üzerine düşündü veya yazdı?

Hrant aslında kalbiyle, yüreği ile bize Cumhuriyetin tarih yazımında bir "uzlaşma" öneriyordu.

Bu uzlaşma önerisi – olabileceği veya olamayacağından bağımsız – ne ola ki?

Aklımda bir soru: New York Times 1619 projesini acaba bilen var mı? Ve bu projenin A.B.D.'nin kuruluş yılı sayılan 1776'ya itirazı neydi?

Niçin proje sahipleri, 1776 yerine veya yanına Amerikaya ilk kölelerin getiriliş tarihi olan 1619 yılının da eklenmesini istiyorlardı?

1776'ya, Amerikan resmi kuruluş tarihine yapılan en önemli itiraz, 1776'nın sadece "bağımsızlık ve egemenlik" değil aynı zamanda "ırkçı bir rejiminin kuruluşu" anlamına geldiği idi.

Peki 1776'ya karşı önerilen yeni kuruluş perspektifi neydi? Sivil Haklar için verilen

mücadelenin bu yeni perspektifte yeri neydi?

Acaba Hrant 23,5 derken böyle bir öneriyi Türkiye'ye ilişkin yıllar önce mi yapmıştı?

Sommerloch açısından ilginç ve heyecanlı sorular… Üzerinde biraz daha kalem oynatalım.

Kaynak: medyascope.tv